

РАСОНСКА-АСВЕЙСКАЯ ПАРТЫЗАНСКАЯ ЗОНА

Дата існавання:	май 1942 – снежань 1943
Месца:	Беларуская ССР, Віцебская вобласць, Расонскі раён, Асвейскі раён, Дрысенскі раён, Полацкі раён
Цэнтр:	агродскі пасёлак Расоны

Партызанскія фарміраванні:

1-я Дрысенская брыгада,
2-я Дрысенская брыгада,
3-я Беларуская брыгада,
4-я Беларуская брыгада,
брыгада «Асвейская імя М. В. Фрунзе»,
брыгада «За Савецкую Беларусь»,
брыгада «Імя К. К. Ракасоўскага»,
брыгада «Расонская імя І. В. Сталіна» і інш.

Расонска-Асвейская партызанская зона (май 1942 – снежань 1943) – вызваленая ў гады Вялікай Айчыннай вайны ў тыле нямецка-фашысцкіх захопнікаў тэрыторыя Беларусі, якая ўтварылася ў выніку скаардынаваных баявых дзеянняў партызанскіх фарміраванняў на тэрыторыі Расонскага, Асвейскага, часткі Дрысенскага і Полацкага раёнаў Віцебскай вобласці.

Цэнтрам вызваленай партызанскай зоны стаў агродскі пасёлак Расоны.

У маі 1942 г. партызаны, якія дзейнічалі на поўначы Віцебскай вобласці, разграмілі паліцэйскія ўчасткі і валасныя ўправы на тэрыторыі 10 сельсаветаў Расонскага раёна. Да кастрычніка 1942 г. народныя мсціўцы вызвалілі ад акупантаў тэрыторыю Расонскага, Асвейскага, частку Дрысенскага і Полацкага раёнаў, у тым ліку Расоны, Асвею і мястэчка Клясціцы. У канцы 1942 г. партызаны ўтрымлівалі каля 1,8 тыс. км², вясной 1943 г. – 5 тыс. км² тэрыторыі. Вызваленая тэрыторыя стала часткай партызанскага краю, створанага рускімі, беларускімі і латышскімі партызанамі на стыку Расіі, Беларусі і Латвіі (займала 10 тыс. км², больш за 100 тыс. чалавек). 3 чэрвеня 1942 да снежня 1943 гг. зону абаранялі партызанскія фарміраванні Расонскага, Асвейскага, Дрысенскага раёнаў, партызанскія брыгады Калінінскай вобласці Расіі, латышскія партызанскія брыгады. Зону ўтрымлівалі брыгады Расонская імя І. В. Сталіна, Асвейская імя М. В. Фрунзе, 1-я Дрысенская, імя К. К. Ракасоўскага і іншыя. На яе тэрыторыі знаходзіліся некаторы час брыгады «За Савецкую Беларусь», 3-я і 4-я Беларускія, імя С. М. Кароткіна, 1-я і 3-я Калінінскія, латышскі атрад В. П. Самсона.

У зоне была адноўлена савецкая ўлада, базіраваліся Дрысенскі, Асвейскі, Расонскі падпольныя райкамы КП(б)Б і ЛКСМБ. У Расонскім раёне вясной 1942 г. працавалі 7 млыноў, 12 гарбарных прадпрыемстваў, 13 рамонтна-пашывачных, кавальска-такарна-слясарных майстэрні, 7 хлебапякарняў, электрастанцыя. Падтрымлівалася двухбаковая радыёсувязь з Вялікай зямлёй. У вёсках Сяляўшчына, Роўнае Поле і Забор'е дзейнічалі партызанскія аэрадромы і

пасадачныя пляцоўкі.

Гітлераўцы неаднаразова спрабавалі ліквідаваць зону. Баі па яе абароне ішлі бесперапынна з чэрвеня 1942 года. Зона пераходзіла з рук у рукі і была ператворана нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў «выпаленую зямлю». На яе тэрыторыі акупанты спалілі поўнасцю з усімі ці з большасцю жыхароў каля 100 вёсак, якія не былі адноўлены пасля вайны. Камандаваннем нямецкай групы армій «Цэнтр» перад 201-й ахоўнай дывізіяй у чэрвені 1942 г. была пастаўлена задача канчаткова захапіць Расонскі раён і замацавацца ў ім. Аднак першыя ж спробы карнікаў уварвацца ў зону з поўдня і ўсходу былі спынены партызанскімі атрадамі, якімі кіраваў аб'яднаны штаб партызанскіх атрадаў Расонскага раёна на чале з Р. А. Ахоціным і В. Я. Лапенкам.

У ліпені гітлераўцы павялі наступленне паміж станцыямі Полацк і Дрэтунь з поўначы і з поўдня ад чыгункі Полацк – Невель. На ўсіх напрамках гітлераўскія захопнікі былі спынены, а потым адкінуты на зыходныя пазіцыі сіламі партызанскіх атрадаў брыгады «Расонская імя І. В. Сталіна». Найбольш кровапралітныя баі па абароне зоны ад карнікаў летам – восенню 1942 г. адбываліся ў раёне вёсак Асёткі Асвейскага раёна, Рум, Прудок, Краснаполле Расонскага раёна. Карныя аперацыі, якія праводзіліся гітлераўцамі ў гэты перыяд таксама праваліліся. У студзені 1943 г. захопнікі зрабілі новую спробу – масіраваным ударам з боку возера Асвейскае на захадзе і ад чыгункі Полацк – Невель на ўсходзе сціснуць партызанскія сілы паміж рэкамі Свольна і Дрыса, адрэзаць шляхі адыходу ў паўднёвых напрамках і разграміць іх. Да 11 лютага партызаны стрымлівалі карнікаў на загадзя падрыхтаваных рубяжах абароны, потым без аператыўнай паўзы перайшлі ў наступленне і выгналі ворага з зоны. Аднак гітлераўцы падцягнулі новыя сілы і 14 лютага пачалі наступленне. Каб пазбегнуць барацьбы на двух франтах, партызаны нанеслі на Расонска-Дрэтунскім напрамку вырашальны апераджальны контрудар па ўсходняй групоўцы праціўніка. Заходняй, больш моцнай, групоўцы партызаны проціпаставілі тактыку актыўнай абароны, аб'яскроўлівалі ворага на загадзя падрыхтаваных рубяжах, рухомыя групы партызан наносілі ўдары па тылах і камунікацыях карнікаў.

З мэтай больш аператыўнай каардынацыі дзеянняў партызан быў створаны аб'яднаны штаб партызанскіх сіл. Паводле загаду штаба асноўныя сілы партызан і тысячы жыхароў Асвейскага раёна пачалі адыход за р. Свольна. Апошні рубж абароны працягласцю больш за 30 км па фронце быў створаны партызанамі і насельніцтвам на ўсходнім беразе р. Свольна ад в. Лісна да в. Дзёрнавічы. Да 20 сакавіка 1943 г. партызаны стрымлівалі націск ворага, а потым самі перайшлі ў наступленне і праз некалькі дзён поўнасцю ачысцілі ад ворага большую частку Асвейскага і Дрысенскага раёнаў. Восенню 1943 г. гітлераўскае камандаванне пачало распрацоўку яшчэ больш буйной карнай аперацыі супраць Расонска-Асвейскай партызанскай зоны. 31 кастрычніка пачалося новае буйное наступленне варажых войск, абарончыя баі партызан супраць намнога большых сіл праціўніка працягваліся да 9 лістапада 1943 года. Ворагу ўдалося пацясніць партызан і захапіць Расоны, Клясціцы, Межава, рассячы зону з поўначы на поўдзень, стварыць так званы расонскі «кацёл». Наступальныя дзеянні войск 1-га Прыбалтыйскага фронту на некаторы час прыпынілі развіццё карнай аперацыі. Аднак 20 снежня гітлераўцы падцягнулі з фронту новыя сілы і пачалі баявыя дзеянні супраць партызан у Асвейскім і Дрысенскім раёнах, а таксама ў паўднёвай частцы Себежскага раёна Пскоўскай вобласці. Праціўнік імкнуўся прыціснуць партызан да ракі Нішча і з дапамогай франтавых часцей знішчыць партызанскія сілы і тысячы адступаючых разам з імі мірных жыхароў. Гітлераўцы вялі наступленне шырокім фронтам у тры

эшалоны, значна пераважалі партызан у сілах. Аднак партызанам удалося прарваць кальцо блакады і 30 снежня 1943 г. выйсці ў размяшчэнне часцей Чырвонай Арміі. Пад аховай партызан у раён возера Страдань выйшла каля 10 тысяч жанчын і дзяцей.

Стойкай абаронай зоны народныя мсціўцы ў баявой садружнасці з партызанамі Калінінскай вобласці і Латвіі выратавалі дзесяткі тысяч жыхароў, нанеслі цяжкія страты захопнікам, пастаянна уносілі дэзарганізацыю ў забеспячэнне левага фланга нямецкай групы армій «Цэнтр», перашкаджалі вывозіць да чыгункі збожжа, мяса. У выніку наступлення савецкіх войск значная частка зоны апынулася ў прыфрантавой паласе, і з студзеня 1944 г. дзеянні партызан на яе тэрыторыі насілі пераважна разведвальна-дыверсійны характар.

ЛІТАРАТУРА

1. **«Зимнее волшебство».** Нацистская карательная операция в белорусско-латвийском приграничье, февраль – март 1943 г. : документы и материалы / [редкол.: В. И. Адамушко и др.]. – М. : Минск : Фонд «Историческая пам’ять», 2013. – 512 с. – (Восточная Европа. XX век).

2. **Нескароны** край // Памяць: Верхнядзвінскі раён : гісторыка-дакументальныя хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі : у 2 кн. / рэдкал.: У. С. Богаў [і інш.] ; уклад. А. Ф. Бубала ; мастак Э. Э. Жакевіч. – Мінск : Паліграффармленне, 1999. – Кн. 1. – С. 240–272.

3. **Партизанские** зоны // Беларусь партизанская = Guerrilla Belarus : иллюстрированная энциклопедия партизанского движения в Беларуси в годы Великой Отечественной войны / под общ. ред. А. М. Литвина ; пер. на англ.: А. В. Титова, Н. Ю. Жданова. – Минск : БелЭн імя П. Броўкі, 2019. – С. 91–101. – (Беларусь помнит: во имя жизни и мира).

4. **Партызанскі фронт** // Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Расонскага раёна / рэдкал.: Б. І. Сачанка [і інш.] ; маст. А. М. Хількевіч. – Мінск : БелЭн імя П. Броўкі, 1994. – 115–131.

5. **Пасэ, У. С.** Расонска-Асвейская партызанская зона / У. С. Пасэ, Э. Ф. Языковіч // Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941–1945 : энцыклапедыя / рэдкал.: І. П. Шамякін [і інш.]. – Мінск : БелСЭ імя П. Броўкі, 1990. – С. 525–529.